

اثربخشی بسته آموزش هوش‌های چندگانه بر مهارت‌های اجتماعی پسران آهسته‌گام

نفیسه عابدی*

لیلا کاشانی وحید**

الهام حکیمی‌راد***

مریم اساسه****

چکیده

هدف از این پژوهش، بررسی اثربخشی بسته آموزش هوش‌های چندگانه بر مهارت‌های اجتماعی کودکان آهسته‌گام بود. این مطالعه شبه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون، با گروه گواه انجام شد. جامعه آماری پژوهش را ۱۵۰ دانش‌آموز آهسته‌گام شاغل به تحصیل در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ در مدرسه استثنایی حضرت فاطمه (س) شهر کرج تشکیل دادند. از میان آن‌ها ۲۰ دانش‌آموز پسر به صورت در دسترس انتخاب و به طور تصادفی در دو گروه آزمایش و گواه (هر گروه ۱۰ نفر) گمارش شدند. به منظور ارزیابی مهارت‌های اجتماعی از نظام درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت (SSRS) نسخه معلم استفاده شد. بسته آموزش هوش‌های چندگانه برای گروه آزمایش، به صورت گروهی طی ۱۰ جلسه ۴۵ دقیقه‌ای ارائه شد. داده‌ها با استفاده از روش تحلیل کوواریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌ها نشان داد که برنامه مداخله در افزایش مهارت‌های همکاری، جرأت‌ورزی، خودکنترلی و به طور کلی مهارت‌های اجتماعی ($P < 0/05$)، دانش‌آموزان گروه آزمایش مؤثر بوده و تفاوت میانگین‌های نمرات دو گروه به لحاظ آماری معنادار بود ($P < 0/05$). بر اساس این یافته‌ها می‌توان بیان کرد که آموزش با استفاده از هوش‌های چندگانه می‌تواند بر مهارت‌های اجتماعی کودکان آهسته‌گام مؤثر باشد. در نهایت، می‌توان پیشنهاد داد تا از بسته آموزش هوش‌های چندگانه در مراکز بهزیستی و کلینیک‌های توان‌بخشی، استفاده شود.

واژه‌های کلیدی:

آهسته‌گام، بسته آموزش هوش‌های چندگانه، مهارت‌های اجتماعی.

* دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران.

** نویسنده مسئول: استادیار، گروه روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

Email: l.kashani@srbiau.ac.ir

*** استادیار، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

**** استادیار گروه روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران.

مقدمه

بر اساس نسخه پنجم راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی (انجمن روان‌پزشکی آمریکا، ۲۰۱۳)، آهسته‌گامی^۲ اختلال رشدی عصبی^۳، اختلالی است که کمبودهای ذهنی و عملکرد انطباقی را در زمینه‌های مفهومی، اجتماعی، و عملی در بر می‌گیرد و در طول دوره رشد شروع می‌شود. برای اینکه بتوان فردی را آهسته‌گام قلمداد کرد شاخص بهره هوشی پایین‌تر از متوسط تا حدودی کم‌رنگ شده و کانون توجه بر روی سطح عملکرد سازگارانه فرد متمرکز شده است (انجمن روان‌پزشکی آمریکا، ۲۰۱۳). افراد آهسته‌گام در مهارت‌های سازشی که شامل مهارت‌های مفهومی^۴، مهارت‌های عملی^۵ و مهارت‌های اجتماعی^۶ است، نارسایی دارند (گاسما، ماتیس، آلچری و چیانکا، ۲۰۱۹). کودکان آهسته‌گام در مقایسه با هم‌تایان عادی از کفایت‌های لازم برای مواجهه با انتظارات اجتماعی بهره‌مند نیستند (امرسون^۸، ۲۰۰۳) و در روابط با همسالان با مشکل مواجه شده و دارای رفتارهای غیرانطباقی قابل توجهی می‌باشند که باعث طرد از سوی همسالان و انزوای آن‌ها می‌شود. آن‌ها بیش از کودکان عادی از تعامل با دوستان پرهیز می‌کنند و تعامل آن‌ها نیز اغلب همراه با پرخاشگری و رفتارهای نامناسب است (شوپ-کستلر، هافمن، سیلسن و مولر^۹، ۲۰۲۲). پژوهش‌ها در زمینه افراد آهسته‌گام نشان می‌دهد که مهارت‌های اجتماعی در کیفیت زندگی و سازگاری این افراد در جامعه و شغل خود اهمیت فراوانی دارد. فقدان مهارت‌های اجتماعی مناسب عاملی اساسی است که موجب شکست این افراد در جایگاه اجتماعی می‌شود (کوگلی^{۱۰}، ۲۰۰۷). بررسی‌ها به روشنی میان مهارت‌های اجتماعی ضعیف و شکست‌های تحصیلی رابطه برقرار می‌کند و نارسایی در مهارت‌های اجتماعی را به‌عنوان یکی از پیش‌بینی‌کننده‌های مشکلات سلامت روانی مطرح می‌سازد (فراگنر، هلقت، انگستورم، کلسورم، فانتی، اندرشد^{۱۱}، ۲۰۲۲). برای اینکه کودکان آهسته‌گام بتوانند خود را با زندگی اجتماعی سازگار کنند باید مهارت‌های اجتماعی، به ویژه مهارت‌هایی که مربوط به حوزه خودیاری است را کسب کنند (افروز و مکوند حسینی، ۱۳۹۰). با توجه به اهمیت فراوان مهارت‌های اجتماعی در

رشد و تحول کودکان و تأثیر آن در سلامت روان، فراگیری این مهارت‌ها حائز اهمیت است. در بیشتر کودکان رشد مهارت‌های اجتماعی از راه تعامل با والدین، خواهران، برادران، بستگان و همسالان آرام و خودبه‌خود صورت می‌گیرد، اما در افراد آهسته‌گام این فرآیند به شکل معمول صورت نمی‌پذیرد (گرت^{۱۲}، ۲۰۱۷). مهارت‌های اجتماعی، فرد را قادر می‌سازد با افراد دیگر روابط متقابل داشته باشد، از رفتارهایی که پیامد منفی دارد اجتناب ورزد و رفتارهایی نظیر همکاری، مسئولیت‌پذیری، همدلی، خویشتن‌داری و خوداتکایی را شامل می‌شود. نقص در مهارت‌های اجتماعی بر روابط اجتماعی ناسالم، ناتوانی برای مقابله، تعارض‌های بین‌فردی و گسترش انزوا اثر دارد (اسمیت و ماتسون^{۱۳}، ۲۰۱۰). شایان ذکر است، مهارت‌های اجتماعی کارآمد برای کودکان آهسته‌گام ضروری است؛ زیرا همکلاسان و همسالان این کودکان، آن‌ها را به علت مشکلات میان‌فردی، اغلب طرد می‌کنند یا نادیده می‌گیرند. عدم پذیرش از سوی اطرافیان و همسالان، بدبینی کودک به درس و مدرسه، گوشه‌گیری، تنهایی و افت تحصیلی کودک را به دنبال دارد. از این‌رو، فراهم نمودن فرصت‌های اجتماعی و قرار گرفتن در محیط‌های سودمند و کسب مهارت‌های اجتماعی می‌تواند به این گروه از کودکان در روبه‌رو شدن با موقعیت‌های زندگی کمک نموده و در نتیجه سازگاری مناسب‌تری را فراهم سازد (وان، ترانچینگ، هافمن و شواب^{۱۴}، ۲۰۲۲).

یکی از ویژگی‌های بازدارنده‌ی افراد آهسته‌گام برای پیشرفت تحصیلی و داشتن زندگی مستقل یا حداقل نیمه‌مستقل، ضعف در مهارت‌های اجتماعی است و این ضعف بر جنبه‌های مختلف اثری مخرب می‌گذارد. بدین منظور تئوری هوش‌های چندگانه رویکرد جدیدی را در آموزش پیشنهاد می‌کند. بر این اساس افراد می‌توانند در برخی حیطه‌های هوشی پیشرفت بیشتری و در برخی دیگر از حیطه‌ها پیشرفت کمی داشته باشند. هر شخص می‌تواند سطوح توانمندی‌های خود را در هر زمینه‌ای با دریافت آموزش کافی، بهبود بخشد (گاردنر^{۱۵}، ۱۹۹۵). رویکرد هوش‌های چندگانه بیان میدارد که یادگیرندگان با هم متفاوت هستند و هر کدام با برتری مولفه‌هایی و ضعف در مولفه‌هایی در هوش تعریف می‌شوند. این هوش‌ها،

9. Schoop-Kasteler, Hofmann, Cillessen & Müller
10. Quigley
11. Frogner, Hellfeldt, Ångström, Andershed, Källström, Fanti & Andershed
12. Garrote
13. Smith & Matson
14. Wahl, Trauntschnig, Hoffmann & Schwab
15. Gardner

1. american psychiatric association
2. slow-paced
3. neuro-developmental disorders
4. conceptual skills
5. practical skills
6. social skills
7. Gusmão, Matos, Alchieri, & Chianca
8. Emerson

بالاترین توانمندی در هوش بدنی - جنبشی و موسیقایی نسبت به بقیه بوده است و می‌توان از این توانمندی برتر در آموزش کودکان استفاده کرد. ویدیان و جامپل^۷ (۲۰۱۶) در مورد بهبود تفکر خلاق و پیشرفت دانش‌آموزان از طریق اجرای برنامه آموزشی مبتنی بر هوش‌های چندگانه به این نتیجه رسیدند که اجرای این برنامه باعث بهبود تفکر خلاق و پیشرفت دانش‌آموزان می‌شود. با نظر به اینکه در آموزش و پرورش استثنایی عمدتاً از روش‌های تدریس سنتی و نظری استفاده می‌شود و در اغلب موارد توجه چندانی به توانمندی‌های متفاوت کودکان آهسته‌گام وجود ندارد، همچنین با در نظر گرفتن ظرفیت محدود یادگیری این افراد، و از آنجایی که در بین پژوهش‌های انجام شده تاکنون پژوهشی در خصوص تأثیر آموزش‌های مبتنی بر هوش‌های چندگانه در مهارت‌های اجتماعی کودکان آهسته‌گام انجام نشده است، انجام این پژوهش لازم به نظر می‌رسد. از این‌رو، هدف از پژوهش حاضر بررسی اثربخشی بسته آموزشی هوش‌های چندگانه بر مهارت‌های اجتماعی کودکان آهسته‌گام بود.

روش

روش پژوهش، از نوع شبه‌آزمایشی، با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه گواه بود و از نظر هدف، از نوع پژوهش‌های کاربردی بود. جامعه آماری دانش‌آموزان پسر آهسته‌گام که در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ در مقطع ابتدایی، در مدارس استثنایی شهر کرج مشغول به تحصیل بودند، تشکیل داد که تعداد آنان ۱۵۰ نفر بود. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری در دسترس و هدفمند با گمارش تصادفی در گروه‌ها استفاده شد. از میان دانش‌آموزان پسر آهسته‌گام در این مجتمع آموزشی، ۲۰ نفر انتخاب و به صورت تصادفی ۱۰ نفر به‌عنوان گروه آزمایش و ۱۰ دانش‌آموز به‌عنوان گروه گواه انتخاب شدند. ملاک ورود آزمودنی‌ها، عدم ابتلا به فلج مغزی، جنسیت پسر، رضایت از شرکت در این پژوهش و دریافت نکردن مداخله‌های آموزشی مشابه بود. از سویی دیگر، غیبت شرکت‌کنندگان بیش از ۳ جلسه، وقوع آسیب یا حادثه ناخوشایند برای شرکت‌کنندگان، تمایل نداشتن به ادامه همکاری، وجود اختلالات رفتاری شدید و پرخاشگری غیرقابل کنترل، نیز به‌عنوان ملاک خروج از مطالعه در نظر گرفته شد.

کانال‌های یادگیری متفاوت فراگیرندگان هستند. توجه به این کانال‌های یادگیری متعدد و لحاظ کردن آنها در آموزش می‌تواند به آموزگاران در بهبود عملکرد دانش‌آموزان یاری دهد (ابدلهاک و رمایسار^۱، ۲۰۲۲).

این رویکرد شیوه‌هایی را پیشنهاد کرده است که در جریان آموزش، اهمیت بیشتری به افراد می‌دهند که قادرند، جایگزین‌هایی را به اطراف ارائه دهند تا به نیازهای آموزشی خود دست یابند (کوکسال و یل^۲، ۲۰۰۷). معلمان با استفاده از آموزش مبتنی بر هوش‌های چندگانه می‌توانند روش‌های تدریس، ابزارهای آموزشی و شیوه‌های ارزیابی را با توجه به موفقیت کلاس خود طراحی کنند و از این طریق باعث رشد و شکوفایی مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی در کودکان آهسته‌گام شوند. نتایج مطالعه و بررسی‌ها به این نکته اشاره می‌کند که مداخله با یک برنامه بر اساس تکنیک‌های آموزشی نشأت گرفته از نظریه هوش‌های چندگانه، منتج به بهبود و پیشرفت قابل توجه نتایج علمی در دانش‌آموزان با مشکلات یادگیری بوده است (صالح حسن^۳، ۲۰۱۰). همچنین، یادگیری براساس هوش‌های چندگانه می‌تواند لذت‌بخش و شادتر باشد و شاگرد و معلم در فرایند یادگیری از طریق هوش‌های چندگانه کمتر خسته می‌شوند. کیفیت آموزش و یادگیری از طریق هوش‌های چندگانه بیشتر می‌شود. زمانی که دانش‌آموزان در فرایند یادگیری به طور فعالانه درگیر می‌شوند و بر این باور هستند که در فرایند یادگیری به طور مؤثر و فعال شرکت دارند، انگیزه آنان برای یادگیری افزایش می‌یابد. با توجه به نظریه گاردنر، اساس تئوری هوش‌های چندگانه، محترم شمردن تفاوت‌های افراد، تنوع فراوان روش‌های یادگیری، شیوه‌های ارزیابی در این روش‌ها و اثرات مختلف به جا مانده از این تفاوت‌هاست (آرمسترانگ^۴، ۲۰۰۹).

در تحقیقات متعدد، تأثیر روش تدریس مبتنی بر هوش‌های چندگانه در یادگیری دروس مختلف بررسی شده است. در این زمینه پژوهش نجلا و کاتر^۵ (۲۰۱۹) نشان داد، برنامه آموزشی هوش‌های چندگانه مناسب دانش‌آموزان آهسته‌گام آموزش‌پذیر بر مهارت‌های اجتماعی، حرکتی و کیفیت زندگی این کودکان تأثیر معناداری داشت. پژوهش آل آنیزات^۶ (۲۰۱۶)، در مورد بررسی هوش‌های چندگانه در کودکان آهسته‌گام و کودکان دارای اختلال طیف اُتیسزم نیز نشان داد که

5. Nagla & Kawther
6. Al-Onizat
7. Widiana & Jampel

1. Abdelhak & Romaissa
2. Köksal & Yel
3. Saleh Hussien
4. Armstrong

ابزار سنجش

نظام درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی^۱ (SSRS):

به منظور سنجش مهارت‌های اجتماعی از آزمون مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت^۲ (۱۹۹۰) استفاده شد. این آزمون دارای دو فرم ویژه معلم و والدین است و برای هر سه سطح پیش‌دبستان، دبستان و دبیرستان طراحی شده است. این مقیاس که رفتار اجتماعی کودک را در دو محیط خانه و مدرسه مورد ارزیابی قرار می‌دهد، دارای دو بخش اصلی مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری است. مقیاس فرم والدین دارای ۳۹ گویه در حیطه مهارت‌های اجتماعی و ۱۰ گویه در زمره مشکلات رفتاری و فرم معلمان نیز دارای ۳۰ گویه در زمینه مهارت‌های اجتماعی و ۱۰ گویه در زمره مشکلات رفتاری است. خرده‌مقیاس مهارت‌های اجتماعی به ارزیابی رفتارهایی از قبیل همکاری (کمک به دیگران، تقسیم وسایل با آن‌ها، تبعیت از قوانین و دستورالعمل‌ها)، جرأت‌ورزی (مانند کسب اطلاعات از دیگران، معرفی خود و پاسخ به اعمال دیگران) و خودکنترلی (پاسخ دادن مناسب به آزار و اذیت دیگران، رعایت نوبت و سازگاری در مجادله) می‌پردازد.

هر یک از گویه‌ها دارای پاسخ‌های سه نمره‌ای است که از صفر تا دو (صفر هرگز، یک گاهی اوقات، دو اغلب) نمره‌گذاری می‌شود. از این‌رو، حداقل نمره در آن صفر و حداکثر نمره ۶۰ است. اعتبار این مقیاس با استفاده از روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۴ گزارش شده است (گرشام و الیوت، ۱۹۹۰). همچنین، اعتبار این مقیاس با استفاده از دو روش آلفای کرونباخ و دونیمه کردن به ترتیب برابر با ۰/۹۰ و ۰/۸۰ گزارش شده است (شهیم، ۱۳۷۸). این مقیاس دارای روایی سازه و همزمان مطلوب بوده و کاربرد تشخیصی و درمانی آن برای کودکان دبستانی در چندین پژوهش تأیید شده است (الیوت، گرشام، فریمن و مک لاسکی^۳، ۱۹۸۸، پاولس و الیوت^۴، ۱۹۹۳). خوش‌نظر (۱۳۸۳) نیز روایی این مقیاس را براساس روش همبستگی بین کل مقیاس و خرده‌مقیاس‌های آن برابر با ۰/۸۵ گزارش کرده است. در پژوهش حاضر از فرم معلم این مقیاس استفاده شد.

بسته آموزش هوش‌های چندگانه: در این پژوهش سعی شد تا محتوای برنامه آموزش به ارتقاء مهارت‌های اجتماعی کودکان آهسته‌گام منجر گردد.

جدول ۱. محتوای جلسه‌های آموزش هوش‌های چندگانه

جلسه	هدف	محتوا
۱	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم متضاد (بزرگ و کوچک)
۲	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم متضاد (درون و بیرون)
۳	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم متضاد (داخل و خارج)
۴	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم متضاد (بالا و پایین)
۵	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم متضاد (بلند و کوتاه)
۶	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم طبقات و مفاهیم مربوط به یکدیگر (پوشاک)
۷	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم طبقات و مفاهیم مربوط به یکدیگر (غذا)
۸	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم طبقات و مفاهیم مربوط به یکدیگر (بازی)
۹	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم طبقات و مفاهیم مربوط به یکدیگر (حمل و نقل)
۱۰	ارتقای مهارت‌های شناختی	آموزش مفهوم طبقات و مفاهیم مربوط به یکدیگر (حیوانات)

شیوه اجرای پژوهش

بعد از هماهنگی‌های لازم با آموزش و پرورش استثنایی با مراجعه به مدرسه حضرت فاطمه (س) واقع در محمدرک، با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس از بین ۱۵۰ نفر از دانش‌آموزان پسر آهسته‌گام دوره ابتدایی، ۲۰ نفر از افراد واجد شرایط انتخاب و به طور تصادفی در دو گروه آزمایش و گواه جای گرفتند. سپس پرسشنامه مهارت‌های اجتماعی در مورد آن‌ها توسط معلمان تکمیل شد. بسته آموزش هوش‌های چندگانه بر اساس رویکرد

شناختی-رفتاری که معمولاً در برنامه‌های مداخله‌ای برای کودکان و نوجوانان مورد استفاده قرار می‌گیرد، توسط پژوهشگر برای گروه آزمایش هفته‌ای سه روز و طی ۱۰ جلسه ۴۵ دقیقه‌ای آموزش داده شد. مبانی نظری اصلی برنامه آموزشی حاضر را رویکرد هوش‌های چندگانه گاردنر تشکیل دادند. این فعالیت‌ها با اقتباس از بسته آموزشی شیلرو فیپس^۵ (۲۰۰۲) آماده شده است، پس از انتخاب فعالیت‌های مناسب گروه سنی و مناسب‌سازی فعالیت‌های با سطح هوشی آزمودنی‌ها، محتوای تدوین شده در اختیار تعدادی از

3. Elliott, Gresham, Freeman & McCloskey
4. Powless & Elliot
5. Schiller & Phipps

1. Social Skills Rating System (SSRS)
2. Gresham & Elliott

یافته‌ها

اطلاعات جمعیت‌شناختی نشان داد که میانگین سنی آزمودنی‌های گروه آزمایش ۸ سال و ۳ ماه و میانگین سنی آزمودنی‌های گروه گواه ۸ سال و ۵ ماه بود. شاخص‌های آمار توصیفی شامل میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش در دو گروه آزمایش و گواه در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون، برای مقیاس مهارت‌های اجتماعی در جدول ۲ آمده است.

متخصصان این رشته قرار گرفت و بعد از تأیید روایی محتوایی، نسخه نهایی بسته آموزشی تهیه و تدوین شد. فعالیت‌های کلاس به طور دسته‌جمعی اجرا شد تا فرصت تعامل برای دانش‌آموزان فراهم شود. پس از اتمام برنامه، مجدد پرسشنامه مذکور در مورد آزمودنی‌های دو گروه اجرا شد. در نهایت، داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS-24 و آزمون تحلیل کوواریانس، تحلیل گردید. میانگین و انحراف معیار هم به‌عنوان آمار توصیفی در نظر گرفته شد.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی نمرات متغیرهای مورد پژوهش گروه آزمایش و گواه در پیش‌آزمون و پس‌آزمون

متغیر	مراحل	گروه آزمایش		گروه گواه	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
همکاری	پیش‌آزمون	۹/۴۰	۳/۲۴	۵/۲۰	۲/۶۶
	پس‌آزمون	۱۲/۸۰	۳/۷۹	۴/۹۰	۲/۳۳
جرات‌ورزی	پیش‌آزمون	۱۰/۵۰	۴/۴۸	۶/۵۰	۲/۰۱
	پس‌آزمون	۱۵/۵۰	۲/۶۸	۶/۶۰	۱/۹۰
خودکنترلی	پیش‌آزمون	۹/۰۰	۶۲/۳	۷/۱۰	۱/۵۹
	پس‌آزمون	۱۳/۷۰	۳/۳۳	۷/۲۰	۱/۵۵
مهارت‌های اجتماعی	پیش‌آزمون	۲۸/۹۰	۱۰/۱۶	۱۸/۸۰	۳/۳۳
	پس‌آزمون	۴۲/۰۰	۹/۵۰	۱۹/۰۰	۳/۲۷

استفاده از آزمون شاپیر و ویلکز اطمینان بدست آمد که داده‌های پژوهش نرمال هستند. علاوه بر این، قبل از به کارگیری طرح تحلیل کوواریانس اولین مفروضه آن با توجه به وجود یک عامل بین‌آزمودنی (گروه آزمایشی و گواه) بررسی همگنی واریانس‌ها بود که فرض همگنی واریانس‌ها توسط آزمون لوین مورد بررسی قرار گرفت که فرض همگنی واریانس‌های داده‌های پژوهش در هر دو گروه گواه و آزمایش پذیرفته شد؛ زیرا نتایج جدول ۳ حاکی از این است که بین دو گروه تفاوت معناداری در پیش‌آزمون هیچ یک از خرده‌مقیاس‌ها وجود نداشت و واریانس‌ها یکسان بود.

بر اساس نتایج جدول فوق، میانگین نمرات آزمودنی‌های گروه آزمایش در خرده‌مقیاس‌های و نمره کل مقیاس مهارت‌های اجتماعی مرحله پس‌آزمون در مقایسه با مرحله پیش‌آزمون افزایش داشته که در راستای اهداف پژوهشی می‌باشد. همچنین، میانگین نمرات آزمودنی‌های گروه گواه از مرحله پیش‌آزمون به پس‌آزمون تغییر قابل ملاحظه‌ای نکرده است. در این راستا به منظور بررسی معناداری آماری تفاوت‌های ایجاد شده در میانگین‌های مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون، از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد. برای بررسی نرمال بودن متغیرهای مورد مطالعه، به‌عنوان پیش‌فرض لازم برای استفاده از تحلیل کوواریانس، با

جدول ۳. مقایسه متغیرهای مورد پژوهش با تأکید بر گروه آزمایش و گواه در مرحله پیش‌آزمون

متغیر	تفاوت میانگین‌ها	انحراف معیار	میزان t	درجه آزادی	سطح معناداری
همکاری	-۰/۳۰	۰/۵۳	-۰/۵۶۶	۱۸	۰/۵۷۸
جرات‌ورزی	-۰/۴۰	۰/۷۴	-۰/۵۴۱	۱۸	۰/۵۹۵
خودکنترلی	-۱/۵۰	۰/۷۵	-۲/۰۰۷	۱۸	۰/۰۶۰
مهارت‌های اجتماعی	-۲/۰۰	۱/۷۸	-۱/۱۲۰	۱۸	۰/۲۷۷

که واریانس‌ها در دو گروه آزمایش و گواه در مرحله پیش‌آزمون همگن بوده و از لحاظ پراکندگی یکسان می‌باشند. لازم به ذکر است قبل از تحلیل کوواریانس چندمتغیری، مفروضه‌های آزمون ام باکس برای تعیین همگنی ماتریس‌های کوواریانس آزمون و تأیید شد و در ادامه

با توجه به جدول ۳ و با تأکید بر مقادیر t به دست آمده، مطرح نمود که تفاوت معناداری در سطح $\alpha = 0/05$ بین میانگین‌های نمونه‌های پژوهش در مهارت‌های اجتماعی و خرده‌مقیاس‌های آن با تأکید بر گروه آزمایش و گواه در مرحله پیش‌آزمون وجود ندارد. از این‌رو، می‌توان عنوان نمود

نتایج آن در متغیرهای وابسته در پس‌آزمون گروه آزمایش و گواه با حذف اثر پیش‌آزمون آورده شد.

جدول ۴. نتایج کوواریانس چندمتغیری روی نمره‌های پس‌آزمون خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی با کنترل پیش‌آزمون

آزمون	ارزش	F	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	سطح معناداری
اثر پیلاپی	۰/۷۴۶	۱۲/۷۲۷	۳	۱۳	۰/۰۰۱
لامبدای ویلکز	۰/۲۵۴	۱۲/۷۲۷	۳	۱۳	۰/۰۰۱
اثر هتلینگ	۲/۹۳۷	۱۲/۷۲۷	۳	۱۳	۰/۰۰۱
بزرگترین ریشه خطا	۲/۹۳۷	۱۲/۷۲۷	۳	۱۳	۰/۰۰۱

همانطور که در جدول ملاحظه می‌شود، سطوح معناداری همه خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی نشان‌دهنده این است که گروه‌های آزمایش و گواه حداقل در یکی از

متغیرهای وابسته به هم تفاوت معنادار دارند. برای پی بردن به این نکته که از لحاظ کدام متغیر بین دو گروه تفاوت وجود دارد، تحلیل کوواریانس انجام گرفت.

جدول ۵. تحلیل کوواریانس پس‌آزمون خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی با برداشتن اثر پیش‌آزمون

متغیرها	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	میزان اثر
همکاری	گروه	۴۴/۵۷۰	۱	۴۴/۵۷۰	۸/۸۵۰	۰/۰۰۱	۰/۳۵۷
	خطا	۳۵/۴۶۶	۱۵	۲/۳۶۴			
جرات‌ورزی	گروه	۱۴۱/۹۲۶	۱	۱۴۱/۹۲۶	۴۰/۷۵۰	۰/۰۰۱	۰/۵۷۱
	خطا	۵۲/۲۴۳	۱۵	۳/۴۸۳			
خودکنترلی	گروه	۶۷/۹۱۶	۱	۶۷/۹۱۶	۲۸/۸۹۵	۰/۰۰۱	۰/۴۵۸
	خطا	۳۵/۲۵۷	۱۵	۲/۳۵۰			

افزایش می‌دهد. از آنجا که مقیاس مهارت‌های اجتماعی دارای یک نمره کل نیز می‌باشد، به همین دلیل، نتایج تحلیل کوواریانس چندمتغیری نیز محاسبه شد. نتایج اثر بین‌آزمودنی نشان داد، بین دو گروه تفاوت وجود دارد. بدین معنا که نمرات پس‌آزمون در نمره کل مهارت‌های اجتماعی، در گروه آزمایش به طور معناداری بالاتر از نمرات پس‌آزمون گروه گواه بوده که حاکی از اثربخشی بسته آموزش هوش‌های چندگانه است.

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد با توجه به میزان F و سطح معناداری که کمتر از ۰/۰۵ است، فرض صفر رد می‌شود. یعنی اختلاف معنادار بین میانگین نمرات خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی دو گروه در پس‌آزمون وجود دارد. همچنین، با بررسی جدول آمار توصیفی و مقایسه مقدار میانگین نمرات مرتبط با خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی دو گروه مشاهده می‌شود که برنامه آموزش هوش‌های چندگانه، مهارت‌های اجتماعی (همکاری، جرات‌ورزی و خودکنترلی) کودکان آهسته‌گام را تا حدی

جدول ۶. تحلیل کوواریانس یک‌طرفه مرتبط با اثرات آموزش هوش‌های چندگانه بر نمره کلی مهارت‌های اجتماعی کودکان آهسته‌گام

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	میزان F	سطح معنی‌داری	میزان اثر
پیش‌آزمون	۵۴۵/۴۵۶	۱	۵۴۵/۴۵۶	۳۲/۱۳۶	۰/۰۰۰	
گروه	۸۱۸/۰۸۵	۱	۸۱۸/۰۸۵	۴۸/۱۹۹	۰/۰۰۰	۰/۵۳۹
خطا	۲۸۸/۵۴۴	۱۷	۱۶/۹۷۳	---	---	
کل	۲۲۰۸۴/۰۰	۲۰	---	---	---	

یعنی اختلاف معنادار بین میانگین نمرات مهارت‌های اجتماعی دو گروه در پس‌آزمون وجود دارد. همچنین، با

با توجه به جدول فوق و با در نظر گرفتن میزان F و سطح معناداری که کمتر از ۰/۰۵ است، فرض صفر رد می‌شود.

کارگیری هوش‌های چندگانه جان تازه‌ای به کلاس بخشیده می‌شود و فرایند یاددهی - یادگیری، خلاقانه، متنوع و لذت بخش می‌شود و از نظر شیوه بیان نیز به دانش‌آموزان آزادی عمل می‌دهد تا تکالیفی را که به آن‌ها داده می‌شود، با تکیه بر توانایی‌های خود انجام دهند. با استفاده از نظریه گاردنر در آموزش، معلمان قادر هستند که مواد آموزشی و موضوع‌های درسی را با انعطاف بیشتری ارائه دهند. همچنین، شرایطی را برای دانش‌آموزان در کلاس فراهم کنند تا از توانایی‌های آنان در جهت رشد توانایی‌های ضعیف‌تر استفاده شود (رحیمی و فضیلتی، ۱۳۹۵). شاگردان امکان یادگیری ابعاد مختلف هوش خود و معلمان امکان ارائه بهترین تدریس را به دست می‌آورند. آموزش مفید زمانی است که مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی دانش‌آموزان در فرایند یادگیری بر اساس هوش‌های چندگانه تقویت شود (یابویچ و راتیسکی^۳، ۲۰۲۰) و فعالیت‌های حیطه هوش‌های میان‌فردی و بین‌فردی به این مهم می‌انجامد و موجب شکل‌گیری رفتارهای مورد نظر همچون همکاری، رعایت قوانین کلاسی، برقراری ارتباط مناسب با دیگران، کمک به دیگران و مهارت‌های دیگری از این دست در خزانه رفتاری این کودکان وارد شده و مهارت‌های اجتماعی را که برای داشتن زندگی مستقل یا نیمه‌مستقل ضروری است، در این گروه ایجاد یا تقویت می‌کند. از سویی دیگر، محدود کردن جامعه آماری به کودکان آهسته‌گام، اجرای پژوهش برای یک جنس، انجام پژوهش تنها در محیط آموزشی پژوهش، عدم آموزش گروه‌گواه به دلیل تعطیلی مدارس تا پایان سال تحصیلی از مهم‌ترین محدودیت‌های این پژوهش بود. در نتیجه می‌توان در تحقیقات آتی به بررسی اثربخشی بسته آموزش هوش‌های چندگانه بر دختران و مقایسه نتایج آن با پسران، بررسی تاثیر بسته آموزش هوش‌های چندگانه بر سایر گروه‌های کودکان با نیازهای ویژه، بررسی این بسته آموزشی در دیگر گروه‌های سنی افراد آهسته‌گام پرداخت. در این راستا پیشنهاد می‌شود، بسته آموزش هوش‌های چندگانه به‌عنوان مداخلات مدرسه‌محور در نظر گرفته شود و توسط معلمان بکار رود و از بسته آموزش هوش‌های چندگانه در مراکز بهزیستی و کلینیک‌های توان‌بخشی، استفاده شود. نتایج پژوهش حاضر می‌تواند اطلاعات مفیدی در اختیار روان‌شناسان، مشاوران، و دست‌اندرکاران تربیتی قرار دهد.

تشکر و قدردانی

با تشکر از همه مسئولین مجتمع و خانواده‌هایی که در این پژوهش به ما یاری دادند.

بررسی جدول آمار توصیفی و مقایسه مقدار میانگین نمرات مرتبط با مهارت‌های اجتماعی دو گروه مشاهده می‌شود که برنامه آموزش هوش‌های چندگانه، نمرات مهارت‌های اجتماعی کودکان آهسته‌گام را تا حدی افزایش می‌دهد. با تأکید بر میزان اندازه اثر می‌توان متوجه شد که برنامه آموزشی هوش‌های چندگانه تأثیر مطلوبی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان آهسته‌گام گذاشته که این میزان برابر با ۰/۵۳۹ می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی تأثیر بسته آموزش هوش‌های چندگانه بر مهارت‌های اجتماعی کودکان آهسته‌گام انجام شد. نتایج به دست آمده نشان داد، میانگین نمرات گروه آزمایش در تمام خرده‌مقیاس‌های مهارت‌های اجتماعی به طور معناداری بالاتر از گروه گواه بود. در واقع بسته آموزش هوش‌های چندگانه همکاری، جرأت‌ورزی، خودکنترلی و مهارت‌های اجتماعی آزمودنی‌ها را افزایش داد. نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر با یافته‌های حاصل از مطالعات ویدیان و جامپل (۲۰۱۶) مبنی بر بهبود تفکر خلاق و پیشرفت دانش‌آموزان از طریق اجرای برنامه هوش‌های چندگانه با رویکرد نقشه ذهن، پژوهش کالیک و بیرگیلی^۱ (۲۰۱۳) در خصوص نظریه هوش چندگانه برای آموزش تیزهوشان، تحقیق اکوزو و اکی^۲ (۲۰۱۱) مبنی بر تأثیر آموزش بر اساس تئوری هوش‌های چندگانه، بر موفقیت دانش‌آموزان و گرایش آن‌ها به درس شیمی در کلاس دهم، پژوهش یوسفی و باقرپور (۱۳۹۷) و نیز بزرگمهری بوذرجمهری، حافظی، عسگری، مکوندی، پاشا (۱۳۹۷)، مبنی بر اثربخشی آموزش برنامه پرورش ظرفیت‌های هوشی مبتنی بر نظریه هوش‌های چندگانه گاردنر بر هوش هیجانی و خلاقیت دانش‌آموزان دختر و نیز رضازاده (۱۳۹۶)، همسو است. در تبیین یافته‌های پژوهش می‌توان گفت، با اجرای برنامه آموزشی مبتنی بر هوش‌های چندگانه، اصل تفاوت‌های فردی و روش‌های تدریس مختلف مطابق با این اصل که افراد از راه‌های مختلف می‌آموزند، لحاظ شده است (حامدی، کاشانی وحید و وکیلی، ۱۴۰۰). از این رو، استفاده از طیف وسیعی از توانایی‌های افراد در گروه‌های استثنایی می‌تواند اعتماد به نفس و نگرش مثبت به مدرسه، یادگیری و خود را در این کودکان افزایش دهد. به این ترتیب استفاده از نقطه قوت افراد برای یادگیری به ویژه کودکان دارای نیازهای ویژه انگیزه و پیشرفت آن‌ها را در یادگیری افزایش می‌دهد (آرمسترانگ، ۲۰۰۰). با به

منابع

- افروز، غ.، و مکوند حسینی، ش. (۱۳۹۰). روان‌شناسی کودکان استثنایی. تهران: سنجش وابسته به موسسه فرهنگی هنری سنجش.
- بزرگمهری بوذرجمهری، خ.، حافظی، ف.، عسگری، پ.، مکوندی، ب.، و پاشا، ر. (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش هوش‌افزایی مبتنی بر نظریه هوش‌های چندگانه گاردنر بر هوش هیجانی و خلاقیت دانش‌آموزان دختر پایه پنجم و ششم شهر اصفهان. فصلنامه دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، ۱۹(۳)، ۴۹-۶۰.
- به‌پژوه، ا.، غباری بناب، ب.، علیزاده، ح. و همتی علمدارلو، ق. (۱۳۸۶). تأثیر آموزش فنون کنترل خود بر بهبود مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان با اختلال کاستی توجه و بیش‌فعالی. پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، ۷(۱)، ۱۸-۱.
- حامدی، ز.، کاشانی وحید، ل.، و کیلی، س. (۱۴۰۰). اثربخشی بسته آموزش قالی‌بافی با رویکرد مشارکتی بر عزت‌نفس نوجوانان آهسته‌گام. توانمندسازی کودکان استثنایی، ۱۲(۴)، ۱۱۱-۱۲۰.
- خوش نظر، ا. (۱۳۸۳). هنجاریابی مقیاس درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی (SSRS) در کودکان پیش‌دبستانی شهر تهران (فرم والدین). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- رحیمی، س.، و فضیلتی، م. (۱۳۹۵). کاربرد نظریه هوش‌های چندگانه گاردنر در آموزش و یادگیری. مجله رویش روان‌شناس، ۵(۳)، ۳۵-۳۰.
- رضازاده، ف. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش مبتنی بر هوش‌های چندگانه بر میزان هوش هیجانی نوآموزان پیش‌دبستانی شهرستان سمنان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه الزهرا (س).
- شهیم، س. (۱۳۷۸). بررسی مهارت اجتماعی در گروهی از کودکان عقب‌مانده ذهنی آموزش‌پذیر با استفاده از نظام درجه‌بندی مهارت اجتماعی. مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۴(۱)، ۳۷-۱۸.
- یوسفی، س.، و باقرپور، م. (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش مبتنی بر نظریه هوش چندگانه بر مهارت‌های حل مسئله و تفکر نقادانه دانش‌آموزان. فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، ۶(۳)، ۶۴-۵۳.
- Abdelhak, H., & Romaisa, C. (2022). Incorporating Multiple Intelligences Theory in the Learning and Teaching Operation: Teacher's Guide. *British Journal of Teacher Education and Pedagogy*, 1(1), 83-89.
- Al-Onizat, S. H. (2016). Measurement of multiple intelligences among sample of students with autism, and intellectual disability using teacher estimation and its relationship with the variables: The type and severity of disability, gender, age, type of center. *International Journal of Education*, 8(1), 107-128.
- Akkuzu, N., & Akçay, H. (2011). The design of a learning environment based on the theory of multiple intelligence and the study its effectiveness on the achievements, attitudes and retention of students. *Procedia Computer Science*, 3, 1003-1008.
- Armstrong, T. (2009). *Multiple Intelligences in the Classroom* (2nd ed). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Calik, B., & Birgili, B. (2013). Multiple intelligence theory for gifted education: Criticisms and implications. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 1(2), 1-12.
- Emerson, E. (2003). Mothers of children and adolescents with intellectual disability: social and economic situation, mental health status, and the self-assessed social and psychological impact of the child's difficulties. *Journal of intellectual disability Research*, 47(4-5), 385-399.
- Elliott, S. N., Gresham, F. M., Freeman, T., and McCloskey, G. (1988). Teacher and observer ratings of children's social skills: Validation of the Social Skills Rating Scales. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 6(2), 152-161.
- Frogner, L., Hellfeldt, K., Ångström, A. K., Andershed, A. K., Källström, Å., Fanti, K. A., & Andershed, H. (2022). Stability and Change in Early Social Skills Development in Relation to Early School Performance: A Longitudinal Study of A Swedish Cohort. *Early Education and Development*, 33(1), 17-37.
- Gardner, H. (1995). Reflections on multiple intelligences: Myths and messages. *Phi Delta Kappan*, 77, 200-210.
- Garrote, A. (2017). The Relationship between Social Participation and Social Skills of Pupils with an Intellectual Disability: A Study in Inclusive Classrooms. *Frontline Learning Research*, 5(1), 1-15.
- Gusmão, E. C. R., Matos, G. S., Alchieri, J. C., & Chianca, T. C. M. (2019). Social and conceptual adaptive skills of individuals with Intellectual Disability. *Revista da*

- Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 5(20), 1950-1955.
- Smith, K. R., & Matson, J. L. (2010). Social skills: Differences among adults with intellectual disabilities, co-morbid autism spectrum disorders and epilepsy. *Research in developmental disabilities*, 31(6), 1366-1372.
- Smith, G. (2011). *The Effect of Teaching Style (taken from the Theory of Multiple Intelligences) on Retention Rate and Mastery of Topic*. Heathwood Hall Episcopal School, 3000 South Beltline, Columbia, SC 29205.
- Schiller, P. B., & Phipps, P. (2002). *The complete daily curriculum for early childhood: Over 1,200 easy activities to support multiple intelligences and learning styles*. Gryphon House, Inc.
- Schnieder, B. (1992). Didactic methods in for enhancing children's' peer relations, a qualitative review. *Clinical Psychology Review*, 12(3), 363-382.
- Schoop-Kasteler, N., Hofmann, V., Cillessen, A. H., & Müller, C. M. (2022). Social Status of Students with Intellectual Disabilities in Special Needs Schools: The Role of Students' Problem Behavior and Descriptive Classroom Norms. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, Ahead-of-Print, 1-25.
- Widiana, I. W., & Jampel, I. N. (2016). Improving Students' Creative Thinking and Achievement through the Implementation of Multiple Intelligence Approach with Mind Mapping. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 5(3), 246-254.
- Yavich, R., & Rotnitsky, I. (2020). Multiple Intelligences and Success in School Studies. *International Journal of Higher Education*, 9(6), 107-117.
- Escola de Enfermagem da USP*, 53, e03481-e03481.
- Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (1990). *Social skills rating system manual*. Circle Pines, MN: American Guidance Service. Inc.(AGS).
- Haager, D., Watson, C., & Willows, D. M. (1995). Parent, teacher, peer, and self-reports of the social competence of students with learning disabilities. *Journal of learning disabilities*, 28(4), 205-215.
- Köksal, M. S., & Yel, M. (2007). The effect of multiple intelligences theory (MIT)-based instruction on attitudes towards the course, academic success, and permanence of teaching on the topic of "Respiratory Systems". *Kuram ve Uygulamada Egitim Bilimleri*, 7(1), 231-239.
- Nagla, E., & Kawther, K. (2019). The effect of the activities of Multiple Intelligences on social, motor competences and the quality of life for educable intellectual disabled students. *Ovidius University Annals, Series Physical Education & Sport/Science, Movement & Health*, 19(1), 5-11.
- Powless, D. L., & Elliott, S. N. (1993). Assessment of social skills of Native American preschoolers: Teachers' and parents' ratings. *Journal of School Psychology*, 31(2), 293-307.
- Quigley, M. K. (2007). *The Effects of Life Skills Instruction on the Personal- Social Skills Scores of Rural High School Students with Mental Retardation*. M.A Dissertation, the Faculty of the School, Liberty University.
- Safaa Saleh, H. (2010). 'Effect of using the activities of multiple intelligences to learn some basic skills in kata and level of harmonic behavior of the mentally handicapped, Acceptors for learning.

Effectiveness of multiple intelligence training package on social skills of slow-paced boys

Nafiseh Abedi *
Leila Kashani Vahid **
Elham Hakimi rad ***
Maryam Asaseh ****

Abstract

The purpose of this study was to investigate the effectiveness of multiple intelligence training package on social skills of slow-paced boys. This quasi-experimental study was performed with pre-test and post-test design and a control group. The statistical population of the study consisted of 150 slow-paced children, who were studying in exceptional school of Hazrat Fatemeh in Karaj in the 2020 academic year. among them, 20 students were selected and randomly assigned to two experimental and control groups (10 boys in each group). The Gersham and Elliott Social Skills Rating System (SSRS) was used to assess social skills. Multiple intelligences training package for the experimental group was presented as a group in 10 sessions of 45 minutes. Data were analyzed using Analysis of Covariance. The results showed that there was a significant difference between the mean scores of the two groups ($F(5, 10) > p$), and the intervention program was effective in improving cooperation, assertiveness, self-control and general social skills for the students in the experimental group ($p < 0.05$). Based on the findings, it can be concluded that the multiple intelligences training package can be used to increase the social skills of slow-paced children.

Keywords: *slow-paced children, multiple intelligences training package, social skills.*

* MA student, Department of Psychology and Education of Exceptional Children, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

** **Corresponding Author:** Assistant Professor, Department of Psychology and Education of Exceptional Children, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran. **Email:** l.kashani@srbiau.ac.ir

*** Assistant professor, Department of psychology, Faculty of Education and Psychology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

**** Assistant Professor, Department of Psychology and Education of Exceptional Children, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.